

da se spoprime z neobičajnimi odnosi, tedaj z nepriznanimi, robnimi, neuslišanimi govoricami. To lahko stori le tako, da se prepusti svojemu »predmetu« na kar se da svoboden način in da se pri tem vede do skrajnosti samokritično. Ponekod se pojavljajo mnenja, da se sociologija in celo literarna kritika ukvarja le z drugorazredno literaturo, oz. da lahko opaža in razume le postranske razsežnosti literature. Drugod spet zasledimo stališče, da se sociologija oz. kritika lahko ukvarja le z »velikimi« umetninami. To drugo stališče je v bistvu variacija prvega: saj se v skladu z njim kritika loti le tistih umetnin, ki so že velike, tedaj priznane in socialno potrjene. Kritiki le redko priznavamo, da zna odkrivati veličino in novosti: tu gre za socialno tvegane, problematične, družbeno nesprejemljive pojave. Torej se kritika ukvarja z nečim, kar je družbeno nesprejemljivo? To menda hočem.

Troje imen iz sodobne črnogorske literature

Tudi najširši krogi slovenskih bralcev poznajo dva znamenita črnogorska sodobnika, Mihaila Lalića in (v Ljubljani živečega) Miodraga Bulatovića. Tokrat smo se odločili, da vsaj z bežnim »vpogledom« v njihovo ustvarjalnost predstavimo troje imen, ki prav tako sodijo v samo jedro današnje črnogorske literature: pisatelja Sretena Asanovića ter pesnika Sretena Petrovića in Jevrema Brkovića.

Sreten
Asanović

Ob reki navzdol, na jug

Italijana so vodili starci. Medtem ko so ga suvali naprej, je pred njimi kar poskakoval. Poskakovali pa so tudi sami. Hropili so in pokakšljevali in drug drugemu pomežikovali v svojem junaštvu.

Petko Krlagan, mož z najdaljšimi brki v Bregavcih, je bil zategnjen z nekakšnim vojaškim pasom čez zbledelo in sprano srajco, v rokah pa je nosil staro lovsko puško.

Drugi so nosili kosirje, vile, jarme in kole. Bili so tudi takšni z navadnimi pastirskimi palicami. Zeko Stanojkin, poraščen in prepoten, s temnim površnikom, ki ga je zmeraj nosil brez srajce, na golem telesu, je nosil debelo palico z železno kljuko na koncu,

s kakršno vlačijo koše iz reke. Mahal je s to palico in obenem metal kapo v zrak.

Beppo, že otrpel od bolečine in strahu, je videl kakor skozi meglo tistih nekaj proč vrženih mescev, ko se je skrival blizu te čudne vasi. Spomnil se je odločitve, ki je v njem dozorevala kmalu po prihodu v staro mesto, od koder je bil pogled v daljavo na vse strani zaprt z vencem gora, katerih vrhovi so bili nekje visoko nad raskavami in scefраниmi oblaki, ki so se svetlikali kakor kristali in kalili svetel mir spranega neba.

Samo mesto je bilo sredi gole ravnine. Zdelo se mu je, da so severni vetrovi ogulili še zadnjo sled prsti, tako je bilo vse suho in zglođano, kakor po napadu kobilic. Skalovje sigastih bregov je bilo podobno okamneli lavi, kakršno je nekoč videl na strminah Vezuva.

Po ravnici razmetane vasi so ga plašile s svojo pustoto, z žalostnimi hišami brez ograd in drevja: same strehe in zidovi. Prebivavci teh vasi so bili nekam nedostopni in nekako odmaknjeni, čeprav so bili po svojem glasnem govorjenju in mahanju s rokami precej podobni njegovim rojakom z italijanskega juga.

Namesto da bi navezal stike z otroki, ki so se zmeraj šli kakšne vojaške igre, kaj kradli vojakom ali iz njihovih skladišč, namesto da bi se približal kakemu dekletu iz tega starega mesta, ali se vsaj od svojih rojakov naučil kakšnih besed tukajšnjih ljudi, se je Beppo že od vsega začetka, odkar je prišla njegova enota v to sovražno deželo, osvojeno že pred tremi leti, rajši izogibal vseh ljudi in se potikal po bregovih ledene Morače, ki je bila tudi sama samo prehodni gost opustelega Djemovskega polja, ne da bi mu dajala vsaj vlago in hlad, pa tudi ne da bi od njega karkoli jemala. Golo polje je ostalo pekoče in sežgano. Reke ni bilo ne videti ne čutiti, čeprav se je zajedala v dolino po vsej njeni dolžini. Živahno se je pomikala, vklešana v razžarjeno, soparno ravnino, in vendar se je zlivala v jezero hladna in divja, kakor da je šele tisti hip privrela iz zasneneženih gora na severu.

Ko se je tako potikal ob reki navzdol, je Beppo nekoč odkril Bregavce, majhno vas, ki je bila nekam drugačna od drugih. Bila je stisnjena k hribu pa tudi ob vodi, ki je tekla ob znožju hriba. Vaščani so se mu zdeli bolj dobrodušni in mirnejši od drugih ljudi, kar jih je videval na tem surovem polju.

Tukaj se je prvič nekako otrešel strahu, ki ga je čutil še od tistega dne, ko je s svojo enoto zapustil morje in se je napotil proti hribovju po ozki cesti, ki je s svojimi ovinki kar naprej zginjala proti višavju.

Ceprav je bilo v mestu polno vojske in so bili zunaj dosega komunistov, je bilo Beppa vseeno kar naprej strah. Bal se je meščanov pa svojih rojakov pa tudi same dežele, po kateri je pustošila pripeka. Njegov strah je še naraščal ob vrnitvah zdesetkanih konvojev, ki so ponavadi ob zori navalili v mesto ob stokanju, vonju po etru ter novih gomilah na vojaškem pokopališču. Strah so stopnjevali tudi nepričakovani pljuski krogel in rafalov iz utrjenih bunkerjev okrog mesta, četudi je takšno streljanje ponavadi povzročil kakšen cucek, ki se je po nerodnem zapletel med prazne konzervne škatle, obešene po gostih spletih bodeče žice.

Še sam ni vedel, kdaj se je odločil za pobeg. Mogoče že ob svojem prihodu v ta kotel, ko je preklinjal sam sebe, zakaj ni pobegnil že v Italiji, pa naj bi se zgodilo karkoli. Pobegnil bi, pa ne h komunistom, ker ti so takoj mobilizirali vse begunce iz vojske, kar je bila še bolj zanesljiva smrt kakor to tukaj. Odločil se je, da bo ostal kar sam in na svoj račun, in to v Bregavcih, ker je kraj drugačen, poln vrb in globokih jam ob reki in kjer so celo travniki, ki jih krasi otava. Mogoče ga kateri teh ljudi tudi sprejme, si je mislil. Lahko bi delal na posestvu. Mogoče ga bo skril, sploh pa sem očitno ne zahajajo ne Italijani in ne komunisti.

Bregavci niso bili daleč od mesta, vendar pa proč od vseh poti in prehodov, vkljeni med reko in vencem golega hribovja. Jeseni in pozimi so bili čisto odrezani od ostalega sveta s kratkim in divjim potokom, s katerim je pridrla na dan nepričakovana in neznana voda z gora in jim preplavila edino pot do vasi.

Bolj ko so se bližali vasi in se še naprej spotikali po skalovju pa zdaj tudi ob redkem grmičevju in trnju, bolj so se starci napihovali. Zaneseno so gonili Italijana pred sabo, z naperjenimi kosirji in palicami. Zeko Stanojkin ga je tu pa tam udaril s palico po plečih, da je pospešil korak, vendar ga je s kljuko na koncu palice spet zadržal in pri tem očitno užival.

Zgodilo se je kar na lepem, sredi poznega poletja. Imperij se je sesul kakor trhel štor. Oficirji so začeli uhajati s svojimi kovčki, zasedali so vojaške avtomobile, vojaki so se prerivali okrog kamionov, živahni bersaljeri brez čelad in šopkov perjanic so se skušali zriniti do svojih motorjev, ki so drdrali v rokah komornikov. Beseda kapitulacija je razpršila še zadnje ovire in strah pred kaznijo. Vsi so se skušali izmakniti, se zariti nekam v daljavo in zapustiti to prekleto mesto, v katerem je z vseh strani pokalo kakor na fronti. Vse se je treslo od zmede, kričanja vznemirjenih italijanskih vojakov in nepotrebne vpitja. Zganjali so takšen hrup, kakršen je samo v velikem mestu ali ob naraščajočem neurju.

Pozneje so se pojavili posamični nemški motoristi, ki so začeli vojake loviti kakor živino. Zbrali so cele čete in bataljone in jih spet nagnali v kasarne kakor v staje, jih razoroževali in zapirali. Nekatere črnosrajčnike je zaskrbelo, da jih ne bi doletela jeza dolgo zastraševane vojske, in ko so prišli malo k sebi, so se tudi sami pridružili preganjevcem.

Bregavcem je uspelo, da so ves čas vojne ostali ob strani, prav do zadnjih dni. Največ zasluge so imeli v tem, da so razpad Italije proslavili s streljanjem in veseljem. Vojsko so prebili ves čas v zatišju. Vse do osvoboditve jih ni doletelo ropanje in ne mobilizacija. Hudičevo zrno ni vzkliko, potem pa so prišle rekvizicije. Pobrli so jim vse, da so še miši crkavale.

Fante in može srednjih let so prostovoljno vključili v dodaten bataljon. Tudi nekatera dekleta so se prijavila za vojsko. To je bila nezaslišana sramota, še posebno zaradi tega, ker so v okoliških vaseh že od nekdaj posmehljivo pripovedovali, kako je nekoč sveta kraljica nemočno obstala pred njihovim potokom. Klicala je in rotila, naj jo prenesejo čez, ker mora na jug na svoje posestvo med oljkami. Ampak ni bilo moža, ki bi ji pomagal.

Pritekle so ženske in jo ponesle čez. In takrat je napovedala, da bojo v Bregavcih, dokler bo svet stal, ženske boljše od moških.

Nikdar niso mirni ljudje tako bojeviti in glasni kakor Bregavci, kadar se zberejo. Tedaj se dozdevno znašajo nad ženskami in otroki. To se jih potem drži tudi na stara leta. Ko so odšli vsi sposobni za puško, so bili starci besni bolj kot kadarkoli, pa tudi v skrbah so bili za usodo mobiliziranih, kakor da so komaj čakali priložnosti, da se nad kom znašajo. Kakor da bojo na ta način pomagali, da bo vojne čimprej konec, čeprav se jih je komaj dotaknila, sicer na samem koncu, vendar pa hudo in tam, kjer najbolj boli.

Beppo se je prebijal skozi valove nekakšnega hrumenja kakor skozi minsko polje. Hitel je proti izhodu iz mesta in proti reki, upognjen pod nabasanim nahrbtnikom. Upal je, da ga nihče več ne bo ujel, če se mu posreči priti do reke. Po kamniti strmini ob vodi bi se kmalu prevrnil. Pot je nadaljeval skozi pečine, nad katerimi so v žarečih razpokah neba nad njim žvižgale zabludele krogle. Ta zvočna spremljava ni ponehala niti potem, ko se je spuščal že daleč ob reki navzdol. Streljanja je bilo resda manj, ampak tišina med posamičnimi streli je bila še bolj neznosna.

Tudi ko je bil že blizu Bregavcev, ni bilo nič boljše. Zdaj ga je spremljal enoličen zvok, raven in čist. Bolj je bilo brnenje kakor zvok. Dušilo ga je v ušesih in obenem je nihalo s pripeko nad rečno strugo in pustim bregom.

Ko je zlezel na breg, je ves hlad zginil, kakor da ga nikdar ni bilo. Samo vroč zrak je pritisnil nanj in se pomešal z brnenjem, ki ga ni hotelo biti konec.

Pot po reki navzdol na jug ga še malo ne bi približala njegovi domovini, v kateri je bila vročina blagodejna in prijetna, ne tako kakor ta tukaj, ki je bila trpka in ubijajoča. Ko bi ga ta pot pripeljala vsaj do mirnejšega kraja, ko bi si vsaj obvaroval golo življenje!

Glasovi so bili nenadoma bolj znani, ne pa tudi manj nevarni. Črički, ki jih je bilo kot peska in suhljadi, tudi niso bili podobni tistim, ki jih je poznal od prej. Bilo je nemogoče, da bi jih bilo prav toliko in sploh v tem letnem času. Gotovo so bili tudi oni sestavina te trde zemlje in tega dneva brez smisla. Kakor da žagajo nebo nad sabo. Mogoče je to zadnji dan za njegove rojake, ki z velikimi nahrbtniki brezglavo tekajo okrog karavil in postaj in okrog majhnih, dozday nepremaganih bunkarjev, ki ne nudijo nobene varnosti več in nobenega razloga, da bi jih varovali.

Zdelo se mu je, da je stalno spremstvo neštetič čričkov skupaj z drhtečo pripeko spremenjeno v grozeč zvok grlnega govora prebivavcev Duklje, kakor da se je stopilo v en sam glas, ki je terjal, da ga je treba preganjati, poditi, loviti, zadržati, zlomiti, zadušiti.

Ni več čutil ne teže nahrbtnika ne utrujenosti odrevenelih nog. Lomastil je proti Bregavcem in se spotikal, kakor da ni ne stvar in ne človek.

Ko so prispeli do vasi, je na lepem obstal. Vzdignil je roke, kakor da hoče obvarovati oči pred nepričakovano svetlobo in se zgrožen zagledal

v skuštrane ženske, ki so pritekale iz nizkih, kamnitih hiš, katerih majhna, redka okna in zmeraj odprta vrata so zdehala s svojim mrakom in revščino.

Stal je in ni čutil kljuke, ki mu jo je kosmati mož potiskal v križ. Prevzela ga je ista otrplost, kakršno je čutil prej, ko je pribežal v to neusmiljeno vas. Tedaj se je prvič pojavil strah, ki odvzame noge in pamet, môra, ki omrači pogled. Ampak tedaj se je vse to šele napovedovalo. Tedaj je še obstajal neki kakršenkoli izhod, vrnitev k senčni reki in njenim globokim rovom, možnost, da se potopi in se skrije v temine in hlad vlažnega peska. Zdaj pa ne more nazaj. Za njim je ta surovi zbor v polkrogu z orožjem za pse v rokah.

Obstal je kot okamenel. Stegnil je roko predse, ko so se v Bregavcih nepričakovano usule krogle. Imajo tudi tam orožje? Tudi tam streljajo nanj? Zdaj so se črički in krogle in njihovi žvižgi stopili v visok, rezek zvok, ki ga je zmrazil po hrbtu in mu jemal sapo, ga obsedel z novim strahom in mučno praznino.

Še zavedal se ni, kako se je spet znašel na bregu, v ozki jami, zakriti s šipkom. Tresel se je, četudi je bil zavrt v odejo. Zvil se je v kot jazbine, medtem ko se je od njegovega drhtenja in premikanja in pritiskanja z glavo ob svod jazbine krušil droben pesek, mu padal po čepici, po obrazu, po odeji in čevljih.

Po cele dneve se ni prikazal iz skrivališča. Samo ponoči, toliko da se je napil vode in si napolnil čutarico. Jedel je prepečenec in praznil konzerve, tako da je pri tem varčeval, razen pri vodi, ki je je bilo dovolj. Pozneje mu je postalo jasno, da bo moral najti novo hrano, ker je njegova zaloga počasi kopnела. Ovco, ki je prišla k vhodu njegove jazbine, je rajši pustil, ker je pomislil, da bi jo pastirji lahko iskali. Zato je sklenil, da se bo rajši ponoči priplazil v vas in odnesel, kar bo mogel.

Zgubil je sleherni čut za čas. Samo to je vedel, da so topli dnevi že zdavnaj mimo, tako kakor tudi tisto brnenje, ki ga je spremljalo na poti do Bregavcev. Zamenjalo ga je zavijanje vetra pa dežja in narasla reka, ki je segala že do same jazbine. V tesen prostor je navlekel dosti sena, tako da je vse, kar je imel, bilo posuto z njim. Nič več ga ni motila zdrobljena slama, ki se je zabadala v njegova oblačila, tudi ne umazanija, ki se je nabrala na njem in okrog njega, ne brada in ne lasje, ki so ga srbeli.

Skoraj navadil se je že na vlago in na kiselkasto plesen jame. Iz nemirnih in scefranih sanj se je prebujal truden od dolgega ležanja.

Najhuje ga je mučilo to, da ga je kar naprej imelo, da bi zakuril in se ogrel. Zdelo se mu je, da bi mu ogenj olajšal prezimovanje in pretrgal samoto. Z živim plamenom bi se tudi pogovoril kakor s človekom. Lahko bi mu potožil in se z njim posvetoval. Ogenj je največja dragotina življenja, si je mislil. Sploh ni več mislil na ljudi, samo na ogenj.

Približali so se mu od zadaj, ko se je pred jamo sušil ob ognju iz kupa drobirja, okrog katerega se je sukal in ga objemal z vsem telesom.

Pripeljali so ga v kamnito hišo in ga posedli zraven ognjišča.

Starci so sedeli v krogu okrog ognjišča in si ogledovali Beppovo obleko in obutev. Zeko Stanojkin je kot po naključju primaknil svojo nogo k njegovi

in približno ocenil dolžino stopala. Krlagan ga je osorno pogledal in mu z obrvmi dal vedeti, da gre za resne stvari. Novica Mišurovič, sicer že ves izžet, a znan po svoji gostoljubnosti, je Italijanu ponudil steklenico z žganjem. Ta jo je nezaupljivo sprejel in se potem začel ozirati po mrkem krogu skrivnostnih in zgubanih obrazov. Malo je potegnil in vrnil steklenico gospodarju. Jovan Brajović je imel v belem robcu zavitih nekaj kock sladkorja, dal jih je Italijanu, medtem ko so drugi starci pili žganje.

Beppo je pričel upati. Mogoče pa tole vseeno ne pomeni konca. Ti ljudje so dobri, takšni, kakor so se mu zdeli, ko je prvič prišel v vas. Te ženske, ki se jih je prestrašil tako zmršenih in črnih kot vrane in so zdaj v krogu stale za možmi, kakor da ga ne gledajo sovražno, ampak zaskrbljeno. Ena mu je dala celo ščep tobaka in kos časopisa.

Ravno ko je razmišljal, kaj naj s tem počne, pa so starci spet spregovorili, kot da se prerekajo. Plamenček upanja se je ohladil prej, kot se je razgorel.

Sodimo mu. Ubijmo ga. Zakaj? Ker je sovražnik. Ker je Italijan. Okupator. Kradel je ovce. Skriva se pred kapitulacijo. On je kriv, da so pobrali mladino. Ampak oni se zdaj borijo z Nemci. Vseeno je, sovražnik je. Dajte, da jaz opraviš z njim. Saj še tega ne vemo, kdo je. Greh je, videti je kot svetnik. Gotovo je fašist. Mogoče pa ni. Je fašist. Fašist.

Beppo je otrplo poslušal glasove. Čutil je, da je zdaj konec, da mu ni rešitve in da ne more ničesar storiti, da bi to spremenil. Ni razumel teh ljudi in oni ne njega. V ušesih mu je bobnela ena sama beseda — fašist. Ponavljala se je kakor bobnenje, kakor ropot vlaka. Dušila ga je in on se je stresal ob njej kakor od udarcev. Prizadeval si je, da bi ujel tudi druge besede, ki jih ni razumel, da bi tako dojel, kaj ti bojeviti starci odločajo. Potem pa je začel, kakor da se davi, s poslednjim krčem, s svojim počenim glasom, najprej počasi, potem malo hitreje, kakor da se mu mudi preglasiti besede in medklice starcev, začudenje in prišepetavanje žensk, kakor da se mu mudi povedati čim prej in čim bolje, kar lahko pove. Beppo je v grobni tišini sredi začudenih pogledov komaj izgovarjal pesem:

Bandiera rossa la trionferà
Viva il comunismo e la libertà...

Vsi so molče strmeli v Italijana. Ostali so v istih državah, v katerih jih je zatekla pesem. Bili so osupli nad nepričakovanim obratom in niso mogli razumeti ne razloga in ne pomena te nenavadne žalostinke. Pesem se je glasila težko in naporno, kakor da se trga iz drobovja prestrašenega pevca. Ko je Italijan ves premočen od potu in odrevenel nehal peti, se nobeden niti zganil ni, ne spregovoril. Nobeden ni vedel, kako dolgo je trajala nerazumljiva tožba. Neprijetna, moreča tišina je pritislila na starce in ženske in napolnila borno, napol mračno hišo. Vsi so pričakovali, da se bo zgodilo nekaj, kar bo prineslo obrat in olajšanje. Že sam dih vetra bi lahko prinesel razrešitev, kakršnakoli beseda bi pospešila odločitev, smrt ali življenje.

Znamenja

Zelenkasta svetloba, zgoščena z mrakom, nabrana v utrujenih očeh, pritiska name in zdi se mi, kakor da sem zašel med šolske hodnike svojega zgodnjega otroštva. Ta svetloba, prežeta s kristalno grozo, me počasi prevzema. Ne zaradi tega, ker sem tukaj, zaradi tega kubičnega metra polmraka, pač pa zaradi tistega zunaj, zaradi tistega, kar je prišlo skoraj nepričakovano, brez opozorila, kakor od nikoder.

Tista nenavadna znamenja, ki so se pojavljala spod streh, ustvarjala spiralaste tire in se tihotapila v kosti, so povzročila, da je moj mir zginil, da je shlapel, da se tako zelo razlikuje od drugih, ki pa so obdržali ključ dogodkov. Tisti, ki so ga nepovratno zgubili, so hitro zapadali pijanosti, vrtočlavo so drveli in raznašali ta znamenja, kakor jutranjike, nekoliko uživali v vsem tem, v lastnem strahu, v radovednosti drugih, v nevarnosti, ki se je hitro približevala.

Vsi ti pojavi so me utrjevali v prepričanju, da nismo toliko sposobni, da bi lahko predvidevali razvoj dogodkov, saj se mi je zdelo, da je lažje govoriti o dogodku, ko je že tu, kakor pa o delcih, ki ga šele napovedujejo, o skrivnostnih delcih, kar je prav toliko kakor o nečem, česar ni. Ampak ti delci so vendarle napovedovali navzočnost nečesa nad samimi našimi glavami, pred zbeganimi pogledi, pred mojimi povsem nemočnimi rokami.

Nikakor se nisem mogla pomiriti s svojo šibkostjo pred to čudno uganke, ko so se je zavedali tudi drugi. Ampak njim je bilo lažje, slepili so se, tolažili drug drugega in kar naprej govorili o prerokbi, ki jo je nekoč izrekel neki starec, da bo kri tekla po poljih, da bo sonce zatonilo v megli, da bojo žolte mravlje preplavile ves svet. Tedaj sem si mislil, da so to najnavadnejše neumnosti, zablode, znamenja navzoče panike. Meni to ni moglo biti v pomoč, zato sem rajši sameval, pa če je bilo to še tako težko. Tako sem lahko razmislil o vseh varnostnih ukrepih.

Kako ne bi opazil, kakšni tokovi so me preplavljali! Nujni, vsakdanji pojavi so hitro zgubljali svoj pravi pomen, stvari so razpadle na najmanjše dejavnike, meglena tančica je prišla s severa in z juga in v hipu sem dojel, da sploh o ničemer drugem ne razmišljam več, da sem popolnoma obseden s tem in da je zaklonišče zame edini izhod. Pomislil sem, da je za to vseeno še pre zgodaj, zato sem si tudi prizadeval, da bi svojo vsakdanjo pot do pisarne, ki je potekala v prelistavanju jutranjika in v površni analizi po naključju ujetih polovičnih stavkov z ulice, prehodil čimprej, ogibajoč se vsakemu neposrednemu stiku z ljudmi, ker se mi je zdelo, da bi v nasprotnem primeru še pospešil katastrofo, ki je že tako in tako nedvomno visela nad nami.

Občutil sem njeno navzočnost po onemogli tišini, ki je zjutraj zajela mesto, se vlekla po asfaltu, ki se je od tega navzel belkastih srag kakor jezik bolnika. Ta tišina je skorajda lebdela in listje, že čisto pripravljeno za

pot, kakor zmeraj ob koncu jeseni, je okamnelo, vzela mu je njegovo naravno lastnost, ga pritrdila k vejam. Doumel sem, da je narava pomešala svoje tokove in to sem imel za enega nespodbitnih dokazov tistega navzočega, za kar bi bilo boljše, če ne bi prišlo, vendar se zavedam, da mora priti.

Niti ščebetanje ptic me ni več vznemirjalo, nisem slišal ne frfotanja kril, ne petja, in prva misel, ki se je pojavila po tem odkritju, je bila, da ptice s svojimi čuti bolje zaznavajo nevarnost kakor ljudje, da so se poskrile nekam, med pečine, globoko pod zemljo, spod te blede svetlobe, ki slepi z mrakom.

Prijateljsem sem se začel ogibati, saj se mi je zdelo, da me bo njihova navzočnost še bolj zapletla v mreže, iz katerih se nikakor ne bom mogel rešiti. Že tako so se ukvarjali samo sami s sabo in s svojimi slutnjami, da se mi je pogosto dozdevalo, da imamo pravzaprav iste skrbi, le da jih sprejemamo in različno prenašamo.

Časopisi so bili moja edina zveza z obdajajočim me svetom, pa tudi iz njih je prežalo polno neslutnih nevarnosti, majhnih in bridkih ugrizov vojnih iger in groza, ki sem jo občutil samo jaz, ker o njej ni nič pisalo, ta je bila skrita globoko med vrsticami. Prvič v življenju sem začutil, da tudi časopisi niso hladen papir, da je tudi v malih in velikih črkah polno eksploziva (to prikrito pokanje sem že dolgo slutil). Edino, kar v njih ni bilo živo (vidiš, ta prizor me že dolgo spremlja), je bila izpita deklica zraven majhne menaženije iz plastične mase, s številko na prsih, katero je smrt obiskala, ko se je ravno prebujala.

Kadar sem se izognil okviru tega hrapavega časopisnega papirja in navidez čisto mirno stopil po cesti, sem ponovno začutil dihanje nevarnosti, težak in gost kakor strojno olje, dihanje neštetihih trupel in sajastih oblakov, nad katerimi je štrlel kos prepada neba z ogromnim slapom, ki je bliskovito drvel, da bi me zadušil, da mi ne bi pustil niti trohice upanja, da se mi bo posrečilo ohraniti vsaj malo zraka, vsaj toliko, da bi lahko poskusil z begom. Prsi so se stisnile in prsna kost se je udala med pljuča in se stisnila ob sapnik.

Zdaj vem natančno in že vidim, kako bo začela teči kri, da se bo valila, ne tako hitro kakor hudourniki, ki v hipu vse odnesejo, pač pa počasi in mehko bo zapirala vse pore na tej spokani zemlji, potopila bo reke, prekrila jezera in ljudi bo goltala kakor živo blato, zamašila bo ušesne školjke in nastal bo mrak iz tišine, gluhi mrak iz velike smrti.

Vsekakor, moral bom poiskati zaklonišče. Nobenega odlašanja več, kajti že v naslednjem trenutku, ali takoj za njim, se lahko zgodi in kam bom potem, če že vnaprej ne poskrbim, če ničesar ne najdem?

Zraven pisarne je stara pritlična hiša, ki jo že dolgo uporabljajo za garažo, čeprav so avtomobili parkirani ob cesti vse do bencinske črpalke. V tej garaži, sem pomislil, mora biti kakšna klet, kakšno primerno mesto.

Stopil sem počasi, kakor da bi rad pogledal, kje bi lahko našel prostor za avto. Navidez malomarno sem pregledal vsak kotiček, otipal železno ogrodje in betonska tla. Vedel sem, da mora biti kakšen prostor, nekaj za

montiranje ali kakšen drug namen. In ravno ko sem razmišljal o vsem tem (skrbelo me je tudi, da ne bi kdo prišel), sem nalepem zagledal majhno odprtino, ki je bila v zidu med garažo in našo zgradbo. To je! sem sklenil in brez obiranja zapustil garažo, da ne bi mogoče razkril skrivnosti svojega odkritja. Ko sem se vzpenjal po stopnicah, sem ugotovil, da je imela naša zgradba nekoč dvigalo, čigar dno je bilo zdaj na vrhu zabetonirano; tisti vhod iz garaže je bil tedaj edina odprtina v tej povsem nerabni škatli.

Izdelal sem celoten načrt: ko pride tisti trenutek, bojo ljudje zmedeni odhiteli po stopnicah in ker naša zgradba nima zaklonišča, bojo vsi pohiteli ven, proti velikemu mostu zraven parka ali proti hotelskemu zaklonišču (a bo takrat sploh kdo mogel not?). Jaz bom hitro izrabil zmedo, skočil v garažo in se zavlekel neopazno in čisto skrčen v tisti varen prostor kuhičnega metra mraka.

Ze na vse zgodaj sem vedel, da se bo zgodilo tega dne.

Hišnica me je čudno gledala, stopila je k meni in zavzela proseč položaj. Mogoče me je hotela nekaj vprašati. Menil sem, da je kaj zaslutilla in se hotela posvetovati. Prebrisano sem zavrnil vsak pogovor, naredil sem se, da ne opazim njene želje in kot ponavadi samo vljudno odzdravil.

Moj sosed iz pisarne, ki sem ga srečal takoj, ko sem stopil iz stanovanja, se je tudi zagledal vame, ampak ni spravil nobene iz sebe, šel sem mimo njega brez pozdrava, prepričan, da je tako bolje.

Časopisa tega jutra nisem kupoval. Bilo bi brez pomena. Ze tako nima več kaj povedati. Meni. Tisti, ki niso bili posvečeni v to, kar jih je čakalo, so hlastno požirali krepke, velike črke in bili prepričani, da rešitev še lahko pride od nekod. Takrat mi je bilo žal zanje.

Na trgu (lahko mi verjamete, da sem šel dosti hitro) je bilo polno ljudi. Čudil sem se tej množici, za katero je kazalo, da se ni poskušala nikamor umakniti, pač pa je osuplo strmela proti strehi visoke zgradbe. Spotoma sem ujel, da se nekdo pripravlja za skok, da si ljudje na vse kriplje prizadevajo, da bi ga pregovorili, da je ta čudak privabil občinstvo, naj prisostvuje nenavadni paradi in da bo vsak hip treščil na pločnik.

To mi je samo še bolj potrjevalo, da se je zmeda že začela. Le tega nisem mogel razumeti, kaj da si ljudje toliko prizadevajo, da bi onega pregovoril, ko pa se bojo morali sami, mogoče vsak hip, resno pobrigati zase. Takrat sem sprevidel, v kolikšni prednosti sem.

V pisarno sem prispel prvi. Sedel sem, odprl predal in nemarno izvlekel papirje. Bilo je še dosti nerešenih. Res ne vem, zakaj sem vse to počel, saj mi je bilo že ves čas jasno, da je vse to prah, skupaj z ljudmi, ki so jih popisovali. Pa vendar, čakal sem, da pridejo še drugi uslužbenci, da se tudi oni nagnejo nad svojimi mizami, saj, če bi se mogoče zdajle zgodilo, bi lahko že vnaprej zgubili glave in zdrveli po stopnicah. Tako bi mi zaprli kot in moj beg bi bil onemogočen.

Okrog osmih me je nepričakovano ošinil zvok nenavadne višine. Prišel je od nekod s strani, poševno. Stopil je vame in me začel stružiti, razjedati in do blaznosti zveneti. Tedaj sem začutil davljenje. Poskusil sem vdihniti,

zinil sem, napel mišice, ampak zrak je okamnel in nisem mogel vdihniti tiste skale. Zvok se je spet oglasil, pa ne več tako z ene strani, rastle je od povsod, iz vseh oglov, vdiral je skozi vse pore, grizel, zbadal, drobil misli, ušesa sem skušal zamašiti z dlanmi, ampak oči, razvlečene do bolečine, in jezik z drobnimi krči so mi govorili, da se tudi stene lobanje upognejo.

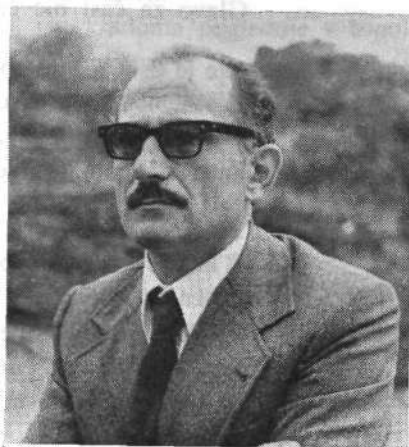
Stekel sem po stopnicah in priletel v garažo. Kljub nevarnosti, v kateri sem se znašel, sem se zavedal, da moram vstopiti neopaženo. To se mi je tudi posrečilo. Na nasprotnem koncu garaže so delavci podirali rumen kombi.

Zaprl sem vhod v svoje zaklonišče. Zvok je kljub temu še trajal, komaj opazno tišji, vendar nič manj grozen. V odprtino sem začel tlačiti stare vreče od cementa, napol trhle cunje in druge odpadke, ki sem jih našel okrog sebe v temi. Naredil sem zid pred zvokom.

Zelena svetloba je edino, pred čemer nisem mogel pobegniti. Nikakor ne morem najti njenega izvora in se ji izogniti. Zaman zapiram oči, vdira med vekami in zenicami, pritiska me s svojimi tipalkami, zgoščena z mrakom, s kristalno grozo me počasi požira od nog pa vse do prsi, ki so se nekako stisnile in zadrgnile z rokami kakor s težko, mokro vrvjo.

Prevedel Franci Zagoričnik

Pesmi

Sreten
Perović

PODOBA Iščem koga, da bi mu rekel besedo
IZ SANJ ki ji bo verjel.
Iščem bitje v kačjem levu
mater prihodnjih otrok
in neurij.